

**ШИНОХТИ
ХОФИЗ ДАР АНГЛИЯ ВА
ТАҲЛИЛИ БАЪЗЕ ТАРҶУМАҲОИ Ӯ**

**ПРИЗНАНИЕ
ХАФИЗА ШИРАЗИ В
АНГЛИИ И АНАЛИЗ
НЕКОТОРЫХ ЕГО ПЕРЕВОДОВ**

**RECOGNITION
OF HAFIZ SHIRAZI IN ENGLAND
AND ANALYSIS BESET WITH
CERTAIN TRANSLATIONS**

Сангинова Шахноза Каримбоевна, унвонҷӯи
Донишқадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба
номи С. Улугзода (Тоҷикистон, Душанбе)

Сангинова Шахноза Каримбоевна, соискатель
Таджикского государственного института
языков им. С. Улугзаде (Таджикистан,
Душанбе)

Sanginova Shakhnoza Karimboevna, applicant of
the Tajik State Institute of Languages named
after S. Ulughzada (Tajikistan, Dushanbe)
E-mail: sanginovashahnoz@yandex.ru

Вожаҳои калидӣ: Ҳофиз, тарҷума, байт, газал, забон, муқоиса, тафовут

Дар мақола шинохти шоири маъруфи адабиёти форсу тоҷики асри XIV Ҳофиз Шерозӣ дар муҳити англисизабон ва тарҷумаи газалҳои ӯ ба забони англисӣ аз ҷониби мутарҷимони замонҳои гуногун мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Таъкид меравад, ки Ҳофиз Шерозӣ на танҳо дар миёни форсизабонон, балки дар миқёси ҷаҳон дар байни халқҳои дигар низ шоири камназир аст. Тазаққур меравад, ки байни англисзабонони дунё Ҳофиз Шерозӣ аз маҳбубияту тавачҷӯҳи хоса бархурдор аст, ки тарҷумаҳои зиёди англисии ашъори ин шоир ба ин қавл гувоҳӣ медиҳад. Муаллиф қўиши кардааст, ки тарҷумаҳоро бо нусхаи асл аз нуқтаи назари гуногун муқоиса кунад ва ба ҳулосае омадааст, ки тарҷумаи маъноии газалҳои Ҳофиз ба забони англисӣ беиштар мазмунӣ ашъори ӯро дурусттар баён мекунад.

Ключевые слова: Хафиз, перевод, бейт, газель, язык, сравнение, разница

В статье рассматривается место известного поэта персидской и таджикской литературы XIV века Хафиза Ширази в англоязычной среде. Рассматриваются также переводы его газелей на английский язык переводчиками разных времён. Подчеркивается, что Хафиз Ширази является уникальным поэтом не только среди персоязычных, но и среди других народов мира. Отмечается, что Хафиз Ширази очень популярен среди англоязычных народов, о чем свидетельствуют многочисленные английские переводы его газелей. Автор попытался сопоставить переводы газелей Хафиза Ширази с оригиналом с разных точек зрения и пришел к выводу, что дословный перевод газелей Хафиза на английский язык более точно передает содержание его стихов.

Key words: Hafiz, translation, bayt, ghazal, language, comparison, difference

The article discusses the place of the famous poet of Persian and Tajik literature of the XIV century Hafiz Shirazi in the English-speaking environment. The translations of his ghazals into English by translators of different times are also considered. It is emphasized that Hafiz Shirazi is a unique poet not only among Persian speakers, but also among other peoples of the world. It is noted that Hafiz Shirazi is very popular among the English-speaking peoples, as evidenced by the numerous English translations of his ghazals. The author tried to compare the English translations of Hafiz's ghazals with the original from different points of view and came to the conclusion that the semantic English translation more accurately conveys the content of the ghazals.

Шамсуддин Муҳаммад Ҳофиз Шерозӣ аз зумраи бузургтарин шоирони форсу тоҷики асри XIV аст. Бо гузашти зиёда аз VI аср ғазалиёти дилкаши Ҳофиз ҳамрозу ҳамрадифи мардумони гуногунқавму гуногунфарҳанг мемунад. Шеъри Ҳофиз баёнғари эҳсосоти воло ва намоди сухани осмонист. То имрӯз шореҳон меқўшанд, ки абёти Ҳофиз Шерозиро маънидод кунанд, аммо то ҳол уқдаҳои ғазалҳои норӯшан мемунад. Ҳатто имрӯз, ки замони техника ва иттилоот аст, мо боз ба Ҳофиз рӯ меорем ва аз андешаҳои барҳақ малакутиаш ҷаҳони маънавиамонро сарватманд мекунем. Зикр ҷоиз аст, бигўем, ки Ҳофиз на танҳо миёни форсизабонони олам, балки дар миқёси ҷаҳон шоири камназир аст. Аксари шоирону нобиғагон аз Ҳофиз ба худ чизе гирифтаанд. Ҷойе ба ғазалиёти ӯ пайравӣ кардаву ба ғазалҳояш тақлид кардаанд. Махсусан, дар Аврупо Ҳофиз муридони зиёд пайдо кард. Дар ин маврид андешаи Ҳадя Назирова бисёр ҷолиб аст: «Дар муҳити шарқшиносии Аврупо ҳеҷ кадом аз классикони назми форсу тоҷик мисли Ҳофиз Шерозӣ шухратманд ва боиси шавқу дилбастагии беандозаи онҳо набудааст. Агар офаринишҳои Фирдавсии бузург бо ҳосият ва аҳамияти худ дар Аврупо

бо осори Ҳоммер ҳамсарӣ кунад, Ҳофиз Анакреони халқии шуарои Форс ҳисоб шудааст»[1,с.138].

Мутобиқи навиштаи шарқшинос ва олими олмонӣ Анна Мари Шиммел аврупоиён бо Ҳофиз ва ғазалиёти дилошӯби ӯ бори нахуст соли 1650 шинос шуданд, вақте ки Петро делла Валле номи ӯро (Ҳофизро) дар асари сайёҳиаш «Виагги», ки дар Венетсия чоп шудааст, зикр кард. Ҳамин андешаро А.Ч. Арберри низ дастгирӣ мекунад, ки шӯхрати Ҳофиз ва ғазалиёти ӯ дар асри XVII ба Аврупо расид. Артур Арберри дар ин чода хидмати сайёҳонро, ки дар байнашон Томас Ҳерберт буд, қайд мекунад, ки онҳо аввалин шахсоне буданд, ки савдои байни Шарку Фарбо асос гузоштаанд.

Муаррифии номи Ҳофизӣ Шерозӣ, ғазалиёти дилнишину андешаҳои олии инсонпарваронаи ӯ дар Фарб бо ном ва кори мондагори «падари таълимоти форсӣ» Виллиам Чонс бастагии зиёд дорад. Махз ӯ Ҳофизро бо тарҷумаи ғазали «Агар он турки шерозӣ», ки тарҷумаи онро «A Persian Song» -(Суруди форсӣ) ном гузоштааст, ба Аврупо ва Англия ба таври бояд шинос кард. Сипас, тадричан ғазалҳои Ҳофиз аз ҷониби Г. Бикнел, Ч. Ричардсон, Ч. Нотт, Ч. Х. Ҳиндлей, В. Кларк, Г. Белл, А. Ч. Арберри, В. Лиф, Ч. Пайн, Э. Бовен ва Э.Браун, Дик Девис, Л. Левисон, Р. Блай, Дик Девис ва дигарон тарҷума карда шуданд.

Бори аввал Виллиам Чонс 13 ғазали Ҳофизро бо забони шеваи фаронсавӣ пешниҳод кард. Ҳамзамон Виллиам Чонс ғазалҳои Ҳофизро бо забонҳои лотинӣ ва юнонӣ ба хонандагонаш тақдим кардааст.

Ҳамин тариқ, ин раванд то имрӯз идома дорад, яъне Ҳофиз имрӯз ҳамасри мост.

Қадами воқеан устувор дар ҳофизшиносии Аврупо аз ҷониби олим ва ҳуқуқшиноси номии Англия Виллиам Чонс гузошта шуд. Виллиам Чонс 28-уми сентябри соли 1746 дар Лондон дар оилаи зиёӣ таваллуд шудааст. Аллақай, дар синни мактабхонияш В. Чонс ба эҷоди шеър ва тарҷумаҳои шеърҳои дигарон оғоз карда буд. Аввалин ғазали тарҷумакардаи В. Чонс аз эҷоди Ҳофизӣ Шерозӣ «Агар он турки шерозӣ...» аст. Тарҷумон кӯшидааст, ки бештар руҳияи ғазалро ба хонандааш расонад. Оҳанги ғазал ҳам басо хуб буда, вазни шеъри англисӣ риоя гаштааст.

Ҳофиз:

*Агар он турки шерозӣ ба даст орад дили моро,
Ба холи ҳидуяш бахшам Самарқанду Бухоро.
Бидех, соқӣ, майи боқӣ, ки дар ҷаннат нахоҳӣ ёфт
Канори оби Рукнободу гулгашти Мусаллоро [2, с.43].*

Тарҷумаи Виллиам Чонс:

*Sweet maid, if thou would'st charm my sight,
And bid these arms thy neck infold;
That rosy cheek, that lily hand,
Would give thy poet more delight
Than all Bocara's vaunted gold,
Than all the gems of Samarcand .
Boy, let yon liquid ruby flow,
And bid thy pensive heart be glad,
Whate'er the frowning zealots say:
Tell them, their Eden cannot show
A stream so clear as Rocknabad,
A bower so sweet as Mosselay [3, с.85]*

Миқдори сатрҳои тарҷумашудаи ғазал аз асли ғазал зиёдтар аст. Аз ҷаҳор мисраи аввали ғазал дар тарҷума 12 мисраъ ҳосил гаштааст. Зикр бояд кард, ки дар тарҷума иловаҳо ҷоизанд, агар он маънии асло ҳазф накунад.

Муҳаққиқ Е. Г. Эткинд мегӯяд: «Зимни тарҷумаи шеър шакливазкуни, иловаҳо, холигиҳо, тағйиротҳо амри табиист»[3, с.75].

Дар радиои дигар тарҷумонон як тан зан- сайёҳ ва тарҷумони бритони Маргарет Лоутиан Ҳертруд Белл низ маҳорати хуби тарҷумонӣ нишон дода, 43 ғазали Ҳофизро ба забони англисӣ тарҷума кардааст.

Ҳертруд Белл соли 1888 Донишгоҳи Оксфорд ро бо дипломи аъло дар риштаи таърих хатм мекунад. Аз мактабхонаш ба хоҳараш аён мегардад, ки ӯ ба омӯзиши забонҳои форсӣ ва арабӣ шавқ пайдо карда, пас аз азхудкунии донишҳои зарурӣ, Белл ба тарҷумаи ғазалиёти Ҳофиз мепардозад. Соли 1897 ғазалҳои тарҷумакардаи Белл дар китобаш «Teaching of Hafiz» чоп

мешаванд, аммо диққати хонандагонро ба худ чалб намекунад. Сабаб дар он буд, ки чомеаи онвақтаи Англия ҳоло бо адабиёти тоҷику форс ошноӣ надошт. Пас аз муддати на чандон тӯлонӣ тарҷумаи ғазалҳо дар байни мардум паҳн мешавад ва баҳои сазовор мегирад. Аммо дар баробари муваффақиятҳо камбудҳо низ ба назар мерасанд.

Г. Белл ҳангоми тарҷумаи ғазалиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ба тарҷумаҳо рақамгузорӣ карда, мутаассифона, на асли ғазалро ишора кардааст ва на дар эзоҳ қадом ғазал будани тарҷумаро нишон додааст. Забони тарҷумаи ғазалҳои Гертруд Белл хеле мураккаб буда, танҳо бо истифода аз эзоҳи худ тарҷумон ва фарҳангҳои гуногун имконпазир аст. Албатта, ба назар бояд гирифт, ки забони тарҷумаи Белл ба замони зиндагонии ӯ мутобиқ аст. Чунки забон мисли дигар ҳаводис дар ҳолати рушду инкишоф аст. Ба ҳамаи ин нигоҳ накарда, тарҷумаи Гертруд Белл дар байни тарҷумаҳо мавқеи хосро сазовор аст. Барои мисол чанде аз тарҷумаҳои англисии ғазалиёти Ҳофизро аз ҷониби ӯ мавриди таҳлил қарор медиҳем:

Ҳофиз:

*Ин ҳадисам чӣ хуш омад, ки саҳаргаҳ мегуфт
Бар дари майкадае бо дафу най тарсое:
«Гар мусалмонӣ аз ин аст, ки Ҳофиз дорад,
Оҳ, агар аз пайи имрӯз бувад фардое!» [2, с. 426].*

Гертруда Белл:

*Before the tavern door a Christian sang
To sound of pipe and drum, what time the earth
Awaited the white dawn, and gaily rang
Upon mine ear those harbingers of mirth:
«If the True Faith be such as thou dost say,
Alas! my Hafiz, that this sweet To-day
Should bring unknown To-morrow to the birth!» [6, с. 126].*

Ин ҷо Ҳ. Белл тарҷумаро аз мисраи дуюм оғоз кардааст. Ду мисраи аввал бо ҷаҳор мисраъ ва ду мисраи дуюм бо се мисраъ тарҷума карда шудааст. Вожаи «саҳаргаҳ»-ро тарҷумон «**White dawn**»-(субҳи сафед) тарҷума мекунад. Аммо ин гуна ибора дар забони англисӣ мушоҳида намешавад. Дар мисраъҳои баъдӣ тарҷумон муваффақ шудааст, чунки вожаи «**мусалмонӣ**»-ро бо иборати «**True Faith**»-(эътиқоди ҳақиқӣ ё эътиқоди асил) тарҷума мекунад.

Ё байти дигар:

*Дар биёбон гар ба шавқи Каъба хоҳӣ зад қадам,
Сарзанишҳо гар кунад хори мугелон гам махӯр [2, с. 237].*

Гертруда Белл:

*Oh Pilgrim nearing Mecca's holy fane,
The thorny maghlan wounds thee in vain,
The desert blooms again-oh, weep no more! [6, с. 133].*

Маврид ба зикр аст, ки дар тарҷумаи ин байти ғазал Гертруда Белл ба ивази топоними **Каъба** иборати «**Mecca's holy fane**»-(масҷиди муқаддаси Макка) тарҷума мекунад ва аз ҳадафи шоир дур намеравад. Ҳарчанд дар забони англисӣ «**хори биёбон**» аз рӯи намуд номҳои гуногун дорад, аммо Белл «**магелон**»-ро транслитератсия мекунад. Мисраи сеюми тарҷумаи Белл андак баҳсноқ аст, чунки биёбон аслан намешуқад. Агар тарҷумон дар назар дошта бошад, ки хорҳои гуногуни биёбон мерӯянд, пас, каме возех хоҳад буд.

Дигар аз тарҷумонони барҷастаи ғазалиёти Ҳофиз Артур Чон Арберри аст. Ӯ 12-уми майи соли 1905 дар шаҳри Портсмут Англия таваллуд шуда, 2-юми октябри 1969 аз олам ҷашм мепӯшад. Артур Арберри шарқшинос, олим ва тарҷумони барҷаста аст. Ӯ забонҳои арабӣ ва форсиро хуб медонист. Арберри дар тарҷумаи осори Румӣ, Хайём, Ҳофиз ва дигарон саҳми босазо дорад. Ӯ дар китобаш «**Fifty poems of Hafiz**»-(50 ғазали Ҳофиз) баргузидаи тарҷумаҳои ғазалиёти Ҳофизро аз ҷониби тарҷумонони гуногун ҷамъ намуда, худ низ дар тарҷумаи баъзе ғазалҳо қалам кашидааст. Як хусусияти барҷастаи тарҷумаҳои Артур Арберри дар он зоҳир мегардад, ки миқдори мисраъҳо аз ғазали асл зиёд мебошад ва ҷиҳати фарқкунандаи тарҷумаи ӯ аз дигар тарҷумонон дар он аст, ки Арберри ба ғазали тарҷумакардааш унвон мегузорад.

Ҳофиз:

*Бедиле дар ҳама аҳвол Худо бо ӯ буд,
Ӯ намедидашу аз дур «Худоё» мекард [2, с. 149].*

Артур Арберри:

*There was a man that loved God well;
In every motion of his mind
God dwelt; and yet he could not tell
That God was in him, being blind:
Wherefore as if afar he stood
And cried, «Have mercy, O my God!»[5, c. 98].*

Арберри ду мисраи ғазалро бо 6 мисраъ тарчума кардааст, аммо мазмуни байт пурра дода шудааст.

Ҳофиз:

*Гуфтам: Каям даҳону лабат комрон кунам?
Гуфто: Ба чаши, ҳар чӣ ту зӯйӣ, ҳамон кунам.
Гуфтам: Хироҷи Миср талаб мекунад лабат,
Гуфто: Дар ин муомила камтар зиён кунам[2, с.191].*

Артур Арберри:

*«Ah, when shall I to thy mouth and lips attain?»
«Fore God, but speak, for thy word is sovereign».
«Tis Egypt's tribute thy lips require for fee».
«In such transaction the less the loss shall be» [5, c.103].*

Ҳофиз ғазалро дар шакли мусоҳиба навиштааст. Сухбати шоир бо ёр аст. Дар тарчумаи Арберри бошад, мусоҳиба дар дохили нохунак гирифта шудааст, ки рамзи мусоҳибаро дорад. Аммо новобаста ба ин, мусоҳиба конкрет нест.

Дар тарчумаи ғазали «Дар хароботи муғон нури Худо мебинам...» Арберри хеле муваффақ гаштааст:

Ҳофиз:

*Дар хароботи муғон нури Худо мебинам,
Ин аҷаб бин, ки чӣ нуре, зи куҷо мебинам?
Ҷилва бар ман мафурӯш, эй маликулҳоҷ, ки ту
Хона мебинию ман хонахудо мебинам[2, с.316].*

Артур Арберри:

*Within the Magian tavern
The light of God I see;
In such a place, O wonder!
Shines out such radiancy.
Boast not, o king of pilgrims,
The privilege of thee:
Thou viewest God's own Temple;
God shews Himself to me[5, c.117].*

Тарчума басо хуб баромада, оҳанги шеър низ форам аст. Вожаҳои архаистие (thee, viewest, temple, shews), ки дар тарчума истифода шудаанд, фаҳмо буда, барои хонандаи англис уқдае нест. Дигар тарҷумони барҷастаи ашъори Ҳофиз Дик Дэвис аст. Дик Дэвис олим, профессори фаҳрии Донишгоҳи давлатии Оҳио, тарҷумон ва шоири англо-америкоист. Ӯ унвони доктори PhD –ро дар бахши адабиёти форсӣ дар Донишгоҳи Манчестер соҳиб шудааст. Ҳанӯз дар коллеҷи Кембридҷ таҳсил кардан, Дик Дэвис ба адабиёти тоҷику форс алоқаи дилбастагӣ пайдо мекунад. Баъдтар вақте ки ӯ дар Техрон як муддат зиндагӣ мекунад, ошноии ӯ бо шуарои форс бештар мегардад. Дик Дэвис ба эҷодиёти Фирдавсӣ, Фахриддини Гургонӣ, Ҳофизи Шерозӣ, Ҷаҳон Маликхотун, Убайди Зоконӣ ва чанде дигар таваҷҷуҳ доштааст. Аммо боз ҳам майли ӯ ба ғазалиёти Ҳофиз ҷудогона буда, ин ҳаяҷони рӯҳии ӯро метавон аз тарчума ва иштёки беши ӯ ба Ҳофиз дарк кард. Дик Дэвис дар китобаш «**Faces of Love**» (Ҷилваҳои муҳаббат) 79 ғазали Ҳофизро тарҷума кардааст, ки бобати сифати тарҷумаҳо муфассалтар хоҳем навишт. Бояд тазаккур дод, ки тарҷумаҳои Дик Дэвис бисёр равану осонфаҳманд ва сактае дар тарҷумаҳо дида намешавад. Масалан:

Ҳофиз:

*Ҳарчанд пиру хастадило нотавон шудам,
Ҳар гаҳ ки ёди рӯйи ту кардам, ҷавон шудам[2, с.289].*

Дик Дэвис:

*However old, incapable,
And heart-sick I may be,
The moment I recall your face
My youth`s restored to me [4, c.2].*

Байти мазкур дар жанри баллада тарчума шудааст. Ҳар мисраи алоҳида ба ду нимсисраъҳо тақсим карда шудааст. Байти асл ҷумлаи пайрави хилоф аст. Дар тарчума низ ин ба назар гирифта шудааст. Ҳамзамон вожаҳои матни асл беҳазф баргардон шудаанд. Мисраи аввал 13 ҳичо ва дар мисраи дуввум 14 ҳичо дорад. Дар тарчума дар нимсисраи аввал 7 ҳичо ва дар нимсисраи дуввум 6 ҳичо ҷой дорад. Антонимҳои пир (old) ва ҷавон (youth- таносубан ҷавонӣ), исмиҳои ҷидааъзои пир, хастадил, нотавон, ки дар ин мисраъ ба ҳодисаи конверсия мубтало шудаанд, дар тарчума бачо ва мантиқан дуруст тарчума шудааст.

Дар тарчумаи шеърӣ ғазал тарҷумон як андоза озод аст. Дар тарҷумаи ғазали «Зулфшӯфтаву ...» Дик Дэвис аз ду байт мазмун бардошта тарҷума кардааст:

Ҳофиз:

*Зулфшӯфтаву хайкардаву хандонлабу маст,
Пираҳанчоку ғазалхону суроҳӣ дар даст,
Наргисаш арбадаҷӯву лабааш афсӯскунон,
Ними шаб дӯш ба болини ман омад, бинишаст [2, c.74].*

Дик Дэвис:

*Last night she brought me wine, and sat beside my pillow;
Her hair hung loose, her dress was torn, her face perspired-
She smiled and sang of love, with mischief in her eyes,
And whispering in my ear, she drunkenly inquired: [4, c.4].*

Тарҷумаи байти болозикрро Дик Дэвис аз мисраи охири он оғоз кардааст, ки ин ғалате нест. Муҳим он ки тарҷумон аз мазмун инхироф накардааст. Танҳо ба ҷойи вожаи «суроҳӣ» калимаи «wine-май» истифода карда, аз қоидаи антономасия истифода бурдааст.

Гоҳе дар тарҷумаҳои Дик Дэвис тарҷумаҳои таҳтуллафзӣ низ ба ҷашм мерасанд. Ҷунончи:

Ҳофиз:

*Кас чу Ҳофиз накушод аз руҳи андеша ниқоб,
То сари зулфи суханро ба қалам шона заданд [2, c.41].*

Дик Дэвис:

*No one has drawn aside the veil
of Thoughts as Hafez has,
Or combed the curls of Speech
As his sharp pen has, line by line [4, c.41].*

Метафораи «зулфи сухан»-ро Дик Дэвис айнан тарҷума кардааст: curls of Speech. Тарҷумаи байти боло эквиваленти матни асл аст. Ин аз он ҷиҳат аст, ки дар офариниши образҳо Ҳофиз камназир аст ва ин дар пеши тарҷумон мушкилии муайяно мегузорад. Байти дигар:

Ҳофиз:

*Сабо, ба лутф бигӯ он гизоли раъноро,
Ки сар ба кӯҳу биёбон ту додаӣ моро [2, c.44]*

Дик Дэвис:

*Mild breeze of morning, gently tell
That errant, elegant gazelle
She`s made me wander far and wide
About the hills and countryside [4, c.118].*

Дар тарҷумаи байти боло Дик Дэвис бисёр муваффақ гаштааст. Мисраъҳо раван ва сактае дар хониши тарҷума ба назар намерасад. Танҳо ибораи «ғизоли раъно», ки мақсади шоир маҳбубааш аст, чун «elegant gazelle» тарҷума шудааст ва маънои «ғизоли раъно»-ро медиҳад, аммо барои хонандаи англисзабон фаҳмо будани ин мақсад, тарҷумон дар мисраи дигар ҷонишини «she»-ро, ки ифодакунандаи ҷинсияти занона даршаҳси дуҷуми танҳо мебошад, дуруст корбаст мекунад. Аз тарҷумаҳои боло мо ба хулосае омадем, ки сифати тарҷумаҳо гуногун аст, аммо дар байни тарҷумонони Ҳофиз ба забони англисӣ тарҷумаҳои Артур Чон

Арберри ва Дик Девис ба ҳадафи шоир наздик буда, мақсади Ҳофизи Шерозиро хонандаи англис хуб дарк мекунад. То имрӯз раванди тарҷумаи ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ давом дорад. Албатта, имкони дар як мақола чой додани ҳамаи тарҷумаҳо нест, лекин аз якҷанд тарҷумаҳо хулоса баровардан мумкин аст, ки ғазалиёти Ҳофиз дархури талаботи дирӯзу имрӯз ва фардост.

ПАЙНАВИШТ:

1. Назирова, Х. Сайри Ҳофиз дар Англия/Х. Назирова// Садои Шарқ, 1972.-№11.-с.138-141.
2. Ҳофизи, Шерозӣ. Девон.-Душанбе: Адиб, 2015.- 480 с.
3. Эткин, Е. Г. Поэзия и перевод. Советский писатель/.Москва-Ленинград.1963.- 430с.
4. Dick Davis. Faces of Love/ Hafez and the poets of Shiraz. Published in Penguin Books, USA, New York,2013,285.
5. Fifty poems of Hafiz. Texts and translations collected and made, introduced and annotated by J. Arthur Arberry, D. Litt.-F.B.A. Cambridge, at the University Press? 1970.-187p.
6. Teaching of Hafiz. Gertrude Lowthian Bell. The Octagon Press, London, 1979-186 p.

REFERENCES:

- 1.Nazirova, H.Hafiz's Essay on England / H. Nazirova // The Voice of the Orient, 1972. - #11. – P. 138-141.
- 2.Hofizi Sherozi. Devon. – Dushanbe: Man-of-Letters, 2015. – 480 p.
- 3.Etkind Ye.G. Poetry and translation. Soviet writer.- Moscow-Leningrad, 1963. – 430 p.
- 4.Dick Davis. Faces of Love/ Hafez and the poets of Shiraz. Published in Penguin Books, USA, New York, 2013. – 285 p.
5. Fifty poems of Hafiz. Texts and translations collected and made, introduced and annotated by J. Arthur Arberry, D. Litt.-F.B.A. Cambridge, at the University Press, 1970.-187p.
6. Teaching of Hafiz. Gertrude Lowthian Bell. The Octagon Press, London, 1979. - 186 p.